

Franko
Čorić

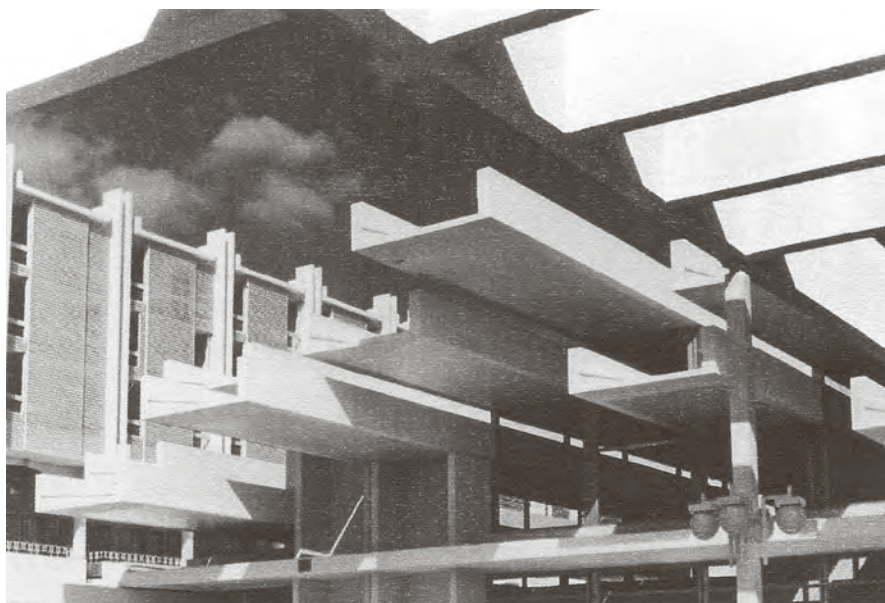
Dijalozi s baštinom 2013: prepoznavanje vrijednosti

Treća godišnja konferencija *Dijalozi s baštinom*,
Rijeka, 17. travnja 2013.

U organizaciji riječkoga Odsjeka za povijest umjetnosti i Hrvatskog nacionalnog odbora ICOMOS-a na Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci je 17. travnja 2013. godine održana treća godišnja konferencija *Dijalozi s baštinom* s temom *Prepoznavanje baštine*. Namjera organizatora je od početka bila konferenciju datumski vezati uz obilježavanje 18. travnja, Dana svjetske baštine. Ovogodišnja konferencija je u žarištu interesa imala, rekao bih, rubna područja baštine, fenomene koji su samo djelomično ili još uvijek neprepoznati kao vrijednost i time otvorila neke nove, zanimljive teme. Glavni dio ovog teksta sačinjava prikaz izlaganja iz kojega slijedi kratki osvrt.

Uvodničar, kolega Marko Špikić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), otvorio je prvu jutarnju sesiju s temom *Novi krajolici, novi izazovi*, pozvavši se pri tom na Riegla i niz suvremenih teoretičara. Princip prepoznavanja je od Riegllove uspostave sustava vrijednosti postao temeljem europske konzervatorske teorije. Riegl je smatrao da će 20. stoljeće prepoznati starosnu vrijednost te da će takvo shvaćanje percipirati i prihvatiti i širi društveni slojevi, što se međutim dogodilo tek u zadnjoj četvrtini toga stoljeća. U terminima različitih teoretičara naslućuje se upravo demokratizacija percepcije i širenje opsega vrijednosti: od *čežnje prema povijesti* (W. Pehnt) i komunikacije s *neugodnim podsjetnicima* (N. Huse) do uspostave jednog *novog historizma* (A. Assman) i sučeljavanja s *baštinom inflacijom* (F. Choay). Do prepoznavanja u pravilu dolazi kada je baština ugrožena

novim ulaganjima i razvojem. U nastavku skupa iznesen je niz vrlo raznorodnih tema koje su za poveznicu imale prepoznavanje vrijednosti do sada nevaloriziranih resursa. Josip Višnjić (Hrvatski restauratorski zavod) je izložio o rimskom kasnoantičkom obrambenom sustavu *Clastra Alpia Iuliarum* s ciljem obrane antičke Italije odnosno središta Rimskog Carstva. Bio je to sustav utvrda i obrambenih zidova s kulama građenima na pravcima glavnih prometnica koje su iz Norika, Panonije i Dalmacije vodile u Italiju. Ostaci tog sustava nalaze se najvećim dijelom na područjima današnje Slovenije i Hrvatske, a u manjoj mjeri u današnjoj Italiji i Austriji. Glavnina obrambenih struktura u Hrvatskoj bila je vezana uz lučki grad Tarsatiku u kojem se nalazilo i zapovjedništvo južnog sektora ovog sustava te uz naselje Prezid. Ostaci obrambenih struktura sačuvani su uglavnom u vidu razasutih nakupina kamena koje se pružaju krajolikom prateći konfiguraciju terena i prilagođavajući mu se. Prirodne barijere su također činile dio sustava. Niz istraživanja povećao je spoznaje o ovom kod nas još uvijek nezaštićenom kulturnom dobru. Goran Arčabić (Muzej grada Zagreba) je u izlaganju *Industrijska baština – kulturni kapital i razvojni potencijal* naglasio kako je percepcija vrijednosti industrijskih krajolika, objekata i proizvoda te opreme kao segmenata kulturne baštine novija pojava, no da je ona u praksi zaštite spomenika u Velikoj Britaniji prisutna gotovo pola stoljeća, a da su prvi objekti industrijske baštine na Popisu svjetske kulturne baštine upisani prije dvadeset i pet godina. Kolega

← Primjer
zapuštene
vrijednosti:
Hotelski
kompleks
Haludovo,
Malinska

je naglasio važnost takvih objekata kao baze urbane, ekonomske, demografske i ekološke regeneracije, kao oslonca razvoja tercijarnih djelatnosti te novih tehnologija. Naveo je i tri uspješna primjera prenamjene: IBA *Emscher Park* u njemačkoj oblasti Ruhr, *Elektropolis* u Berlinu te finski grad Tampere.

Drugu jutarnju sesiju započela je grupa studenata Josip Kovač Levantin, Mihovil Pirnat i Matija Pucak iz pokreta *Croatia Infiltration* s temom *Zaboravljeno i zabranjeno*. Oni već godinama istražuju zaboravljene lokacije u Republici Hrvatskoj i šire. *Infiltration* je istraživanje i fotodokumentiranje napuštenih, često neodržavanih i teško dostupnih građevina, na ponekad javnosti zabranjenim lokacijama. Radi se o propadajućim objektima koji su u trenutku gradnje ili korištenja nerijetko imali veliko značenje. U njima je vrijeme uglavnom *zamrznuto* u trenutku napuštanja. Dodir s takvim mjestima "širi horizonte i mijenja pogled na svijet". Mladi kolege su prezentirali fotografije sa sljedećih lokaliteta: podzemno sklonište za državni vrh Jugoslavije na Kuku (Brela), vojne objekte na Guslici (Snježnik) i u Željavi, spomenik i podzemne strukture na Petrovoj gori, u

osamdesetim godinama napuštenu privatnu kuću na Pantovčaku, nuklearnu elektranu Chernobyl s gradom Pryp'yat'om napuštenim nakon havarije, tvornicu Badel u Zagrebu, hotelski kompleks Haludovo kod Malinske te objekte logora na Golom Otoku. Kolega Marijan Bradanović (Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci) izložio je *O problemu zaštite vizura naselja Sjevernog Jadrana*. Uvodno je istaknuo kako je već u prvim godinama nakon drugog svjetskog rata hrvatska konzervatorska služba (B. Fučić, F. Hauptmann, A. Perc, I. Perčić) prepoznala vrijednost sačuvanih vizura na urbana naselja u unutrašnjosti Istre. Zauzimanju takvog stava osobito je pomogao M. Prelog. U rješenjima o registracijama je pravno-formalno prepoznato njihovo svojstvo spomenika kulture, pa se sustavno isticalo da se zbog siluete štiti i neposredna okolica ovih urbanističkih cjelina. Ovako koncipirani pravni akti doprinijeli su uspješnom otklanjanju planirane predimenzionirane nove izgradnje na padinama brežuljaka ili u njihovom neposrednom podnožju. Riječka je konzervatorska služba to načelo primijenila i u zaštiti pojedinačnih spomenika: savudrijskog svjetionika ili ladanjskih cjelina, no nije

ga uspješna sustavnije provesti na Kvarneru, gdje je Varlajev Vrbnik nažalost loš primjer.

U prvoj popodnevnoj sesiji su Zofia Mavar (Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture) i Dražen Arbutina (Tehničko veleučilište u Zagrebu) prezentirali *Međunarodnu radionicu arhitekture fortifikacija na Brijunima*. Z. Mavar je u svome izlaganju istaknula kako su fortifikacijski objekti odraz civilizacijskih, političkih i ekonomskih uvjeta te dokument primjene najboljih tehničkih i tehnoloških rješenja unutar vojnih doktrina. Pula je u drugoj polovici 19. stoljeća postala ratna luka Austro-Ugarske Monarhije. Vrijednost i značenje pulskih fortifikacija nadilaze nacionalne granice. Postupna demilitarizacija pogotovo nakon 1990. godine ugrozila je njihov fizički integritet, pa je Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture intenzivirala evidentiranje, istraživanje te iznalaženje djelotvornih metoda zaštite i uređenja. U sklopu planova i programa novih investicija na Brijunima je 2001. pokrenuta *Međunarodna radionica arhitekture fortifikacija za konzervatore i studente raznih struka* u koju

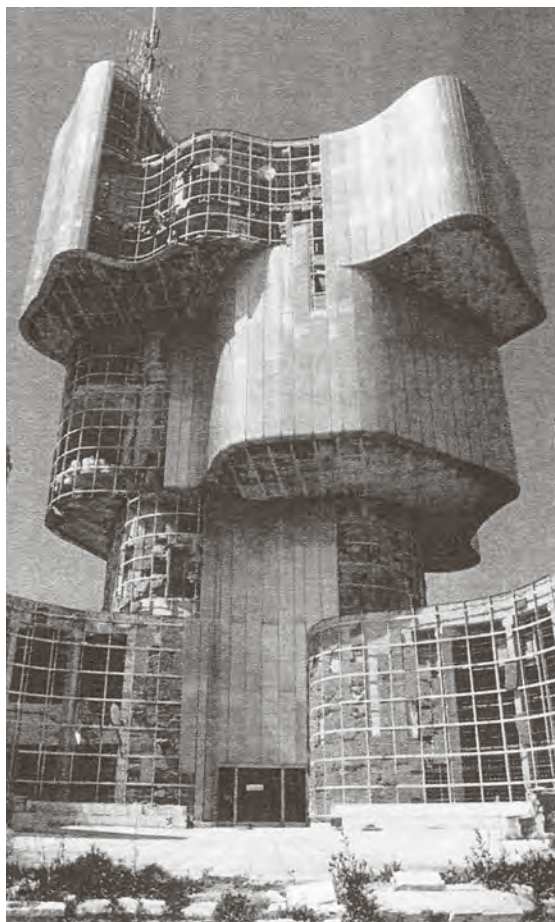
su bili uključeni renomirani uglavnom strani stručnjaci za vojnu arhitekturu, primjerice Marcin Jakub Mikulski. Rezultati ove radionice predstavljeni su i izložbom na drugom katu Filozofskoga fakulteta u Rijeci. D. Arbutina je naglasio kako je studentima Graditeljskog odjela Tehničkog veleučilišta u Zagrebu ova radionica bila vrlo vrijedna u stjecanju praktičnog iskustva, stručnoj komunikaciji u interdisciplinarnom radu i promišljanju konkretnih modela prenošenja znanja. Poseban naglasak tijekom radionice bio je na dokumentiranju baštine i predlaganju zaštitnih radova. Kolegica Ana Šverko (Institut za povijest umjetnosti – Centar Cvito Fisković Split) je predstavila projekt *Revitalizacije agrarnog parka Garagnin-Fanfogna u Trogiru*. Park je formiran oko 1800. godine kao sinteza agrarnog posjeda i eksperimentalnog imanja: s parkovnim ugođajem, nasadima povrća okruženima drvećem, cvijećem, stazama, arhitekturom i antičkim spomenicima. Vrt je od 1962. godine zaštićen kao spomenik parkovne arhitekture. Fiziokrat Ivan Luka Garagnin je prosperitet Dalmacije vidio u razvoju zaostale

→ Primjer
zapuštene
vrijednosti:
ruralna
arhitektura

poljoprivrede. Projektom se uz zadržavanje novostečenih vrijednosti želi valorizirati i djelomično rekonstruirati izvorne tipološke i arhitektonske karakteristike, a sam park uklopiti u svakodnevicu lokalne zajednice i turista. Izlaganje Zlatka Uzelca o *Slučaju parka dvorca Eltz u Vukovaru* nije održano. Na kraju prve popodnevne sesije predstavljen je treći broj časopisa *Portal*.

Drugu je popodnevnu sesiju započeo Željko Bistrović (Konzervatorski odjel u Rijeci Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture) izlaganjem *Što to Lipa pamti?* Tematizirao je time današnji odnos prema spomenicima NOB-a i aktualnu obnovu spomen doma Lipa koju je potaknula općina Matulji. Dana 30. travnja 1944. u mjestu Lipa je ubijeno skoro čitavo stanovništvo naselja. Stara škola je još 1967. pretvorena u trajnu izložbu koja je nakon osamostaljenja Hrvatske bila prepuštena propadanju. Kolega Bistrović je istaknuo kako je izložbeni postav do danas ostao pročišćeno arhitektonsko i likovno djelo visokih estetskih vrijednosti. Grga Frangeš (Udruga 4 GRADA DRAGODID/Mjesto pod suncem d.o.o. -agencija za savjetovanje) je izložio o ubrzanom propadanju i/ili nestajanju tradicijske arhitekture i gospodarskih krajobraza kao nekada najprisutnije baštine. Objekti su najčešće sačuvali svoje oblikovne karakteristike, ali su zbog depopulacije i ekonomske marginalizacije ruralnih prostora izgubili izvornu namjenu. S druge strane se zbog turizma pojavljuju neprimjerene adaptacije i stihijske novogradnje bez ekoloških, estetskih i kulturoloških kriterija. Razlog je i u djelomično pogrešnom shvaćanju konzervatorske struke koja pokušava zadržati staro stanje, bez prilagodbi suvremenim životnim standardima. Stoga je u nastavku izložen pozitivan primjer adaptacije slovenskih pastirskih nastambi (bajti) u kuće za odmor. Kolegica Biserka Dumbović Bilušić (Konzervatorski odjel u Zagrebu Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture) je u vrlo lijepo strukturiranom izlaganju izložila o metodologiji prepoznavanja i vrednovanja krajolika kao kulturnog nasljeđa pozivajući se na

↑ Primjer zapuštene vrijednosti:
Spomenik na Petrovoj gori

UNESCO-vu dopunu konvencije o Svjetskoj kulturnoj baštini iz 1992. godine te na Europsku konvenciju o krajoliku iz 2000. Europska konvencija pretpostavlja uključivanje društvene zajednice i stanovnika u odlučivanje o vrijednostima i značaju krajolika, a time i na odluke o zaštiti i upravljanju. Metode prepoznavanja uključuju dokumentiranje i provođenje tipološke klasifikacije, karakterizacije krajolika suvremenim alatima GIS-a, dok prirodne i kulturne te materijalne i nematerijalne karakteristike krajolika omogućuju suradnju različitih znanstvenih i stručnih područja u njihovom vrednovanju. Miroslav Katić (Konzervatorski odjel u Trogiru Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva

kulture) je izložio o integraciji arheoloških nalazišta u donjokaštelanskom polju u arheološki park. Radi se o kasnorepublikanskom rimskom gradu Siculi, prehistorijskoj gradini Veli Bijač, potezu rimske ceste i rimske parcelacije zemljišta te ranokršćanskoj i srednjovjekovnoj crkvi sv. Marte u Bijačima. Na tom području se nalaze i tri još neiskopane ville rustice. Motivacija integriranja u arheološki park je ugroženost polja bespravnom gradnjom i gospodarskim objektima te mogućnost prezentiranja prehistorijskog, antičkog i srednjovjekovnog razdoblja Srednje Dalmacije na relativno malom području. Emil Jurcan (Pulska grupa/Zadruga Praksa) je u izlaganju *Korištenjem do valorizacije* iznio o "samo-valoriziranju" pulskih vojnih prostora korištenjem u svakodnevnom životu. Građani Pule su počeli istraživati i koristiti demilitarizirane vojne zone još 1980-ih, kada su se prve tvrđave i podzemni tuneli počeli koristiti za neformalne obrte i kulturne manifestacije. U tvrđavi *Casoni Vecchi* se početkom 1990-ih organizirao hardcorepunk festival *Monteparadiso*. Uslijedilo je zauzimanje vojarnje *Karlo Rojc*, gdje je danas smješteno preko stotinu civilnih udruga te desetak godina kasnije korištenje zona *Katarina* i *Monumenti* te tvrđave *Punta Christo* za potrebe glazbenih festivala, ribarske luke, stočarstva i rekreacije. Građanska inicijativa *Volim Pulu* želi posljednju vojnu zonu u gradu, *Muzil* također staviti na raspolaganje građanima i time spriječiti njenu privatizaciju.

Riječki *Dijalozi s baštinom* postaju mjesto susreta i razmjene iskustava stručnjaka koji se bave širokim područjem baštine. Ovo-godišnja tema je u žarište interesa stavila

manje poznatu baštinu ili fenomene koje čak smatramo rubnima, no uz njih ipak vežemo određene vrijednosti, čime slijedimo europske trendove. U našoj kulturnoj baštini postoje segmenti koji su zahvaljujući promjenama državnih i političkih struktura ostali u zapečku: srednjovjekovni plemićki gradovi, dubrovački ljetnikovci, zagorski dvorci te spomenici NOB-a. Ova je konferencija tom popisu dodala još nekoliko kategorija kao što su: arheološka baština, vojna i fortifikacijska arhitektura, industrijska baština te povijesni kulturni krajolik.

U širokom spektru baštine će usprkos demokratizaciji i širenju opsega pojma biti potrebno odrediti prioritete i shodno njima djelovati. Zapreka mnogim projektima je nedostatak financija. Upravo će financiranje projekata trebati postati učinkovitije. Bit će potrebno izmijeniti socijalistički uzus da samo država financira konzervatorsko-restauratorske projekte te uvesti javno-privatno partnerstvo sa sustavom poreznih olakšica. Iako će ovo zvučati kao fraza, u budućnosti je potrebno raditi na senzibiliziranju i educiranju širih slojeva društva za kulturnu baštinu i njene kategorije. Bez podučavanja likovne i glazbene kulture u srednjem obrazovanju senzibiliziranost za umjetnost i lijepo postaje sve niža, a pogotovo sposobnost prepoznavanja vrijednosti kao i osjetljivost na primjereno ophođenje s prepoznatim vrijednostima. Raduje vidjeti da se među stasajućim generacijama ipak nalaze pojedinci koji prepoznaju vrijednosti, a to je nagovještaj vremena u kojem će se određene baštinske fenomene moći objektivnije valorizirati. ×